

**Vanhempien arvioimien temperamentti-
piirteiden yhteys
lasten raportoimiin tunteisiin sekä näiden sukupuolierot**

Janika Puikkonen

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma

Kevätlukukausi 2020

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Puikkonen, Janika. 2020. Vanhempien arvioimien temperamenttipiirteiden yhteys lapsen raportoimiin tunteisiin sekä näiden sukupuolierot. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 44 sivua.

Tutkimuksessa tarkasteltiin esiopetuksen oppilaiden raportoimia tunteita ja vanhempien arvioimia lastensa temperamenttipiirteitä. Tavoitteena oli selvittää esiopetuksen oppilaiden temperamenttipiirteiden ja heidän raportoimien tunteiden välistä yhteyttä sekä niiden sukupuolieroja.

Tutkimusaineistona käytettiin Suomen Akatemian rahoittaman tutkimusprojektin *Päivittäisyys, transitiossa, lapset moninaisissa perhemuodoissa* (DALFA) aineistoa. Tutkimukseen osallistui yhteensä 211 esiopetuksen oppilasta ja 160 vanhempaa. Vanhemmat arvioivat lapsensa temperamenttia *Early Childhood Version of the Survey of Children's Individual Differences* (SIDCA) -mittarilla. Temperamenttia tarkasteltiin seitsemän piirteen osalta, jotka olivat positiivinen emotionaalisuus, sosiaalisuus, negatiivinen emotionaalisuus, aktiivisuus, häirittevyys ja esteisyys. Esiopetuksen oppilaiden iloisuuden, kiukkuisuuden ja surullisuuden tunteita tarkasteltiin mobiilipäiväkirjan avulla, jota lapset täyttivät viikon ajan esiopetuksessa. Tutkimus toteutettiin määrällisin menetelmin ja analyysimenetelmänä käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatiota, riippuvien otosten t-testiä sekä Mann-Whitneyn U-testiä.

Tulokset osoittivat, että iloisuuden tunne ei ollut yhteydessä temperamenttipiirteisiin, mutta kiukkuisuuden ja surullisuuden tunteet olivat. Sukupuolen yhteyttä temperamenttipiirteisiin tutkittaessa huomattiin, että aktiivisuus ja häirittevyyspiirteitä ilmeni enemmän pojilla kuin tytöillä. Esiopetuksen oppilaiden raportoimien tunteiden sukupuolieroja tarkasteltaessa tulokset osoittivat, ettei niiden välillä ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että vanhempien arvioimat temperamenttipiirteet ja lasten sukupuoli voivat osaltaan vaikuttaa lasten kokemiin tunteisiin.

Asiasanat: temperamenttipiirteet, tunteet, sukupuoli, mobiilipäiväkirja

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	TUNTEET JA TEMPERAMENTTI	6
	2.1 Tunteet ja niiden tarkoitus.....	6
	2.2 Perustunteet	7
	2.2.1 Ilo	8
	2.2.2 Kiukku	9
	2.2.3 Suru	9
	2.3 Temperamentin yksilöllisyys ja pysyvyys	10
	2.4 Temperamenttiteoriat.....	11
	2.4.1 Yleisesti eri temperamenttiteorioista.....	11
	2.4.2 Rothbartin temperamenttiteoria	12
	2.5 Temperamentti tunteiden selittävänä tekijänä	13
3	LAPSET TUTKIMUKSEN KOHTEEN	14
	3.1 Lasten tutkimukseen osallistumisen erityispiirteet	14
	3.2 Sukupuolen biologinen ja sosiaalinen näkökulma	15
	3.3 Arjen tutkimisen näkökulma.....	16
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
	5.1 Tutkittavat.....	19
	5.2 Tutkimusmenetelmät	20
	5.2.1 Temperamenttimittari	20
	5.2.2 Mobiilipäiväkirja	22
	5.3 Aineiston analyysi	23
	5.4 Eettiset ratkaisut.....	25
6	TULOKSET	26
	6.1 Lasten raportoimissa tunteissa ei sukupuolieroja.....	26
	6.2 Sukupuolierot aktiivisuus ja häirittevyys temperamenttipiirteissä	27
	6.3 Ilon tunne ei ole yhteydessä temperamenttipiirteisiin.....	28

7	POHDINTA.....	30
7.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	30
7.1.1	Temperamentin ja tunteiden väliset yhteydet	30
7.1.2	Sukupuoli temperamentin ja tunteiden selittävänä tekijänä ...	33
7.1.3	Johtopäätökset	34
7.2	Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet	36
7.2.1	Tutkimuksen luotettavuuden arviointia.....	36
7.2.2	Jatkotutkimushaasteet	38
	LÄHTEET	40

1 JOHDANTO

Tunteita pidetään monimutkaisena ilmiönä, johtuen niiden yksilöllisestä ja kontekstisidonnaisesta luonteesta sekä tunteisiin voimakkaasti liittyvistä henkilökohtaisista kokemuksista (Ben-Ze'ev 2000, 3, 380). Ne ovat kuitenkin tärkeä osa elämää jo varhaislapsuudessa, sillä Nummenmaan (2010, 165) mukaan tunteet toimivat aikaisessa vaiheessa lapselle viestintäkanavana itsensä ja ympäristön välillä. Lapset ilmaisevat tunteitaan ja heidän yleistä käyttäytymistyyliänsä, kun he reagoivat ympäristön tuottamiin ärsykkeisiin. Nämä lapsen persoonallisuuden elementit tunnetaan nimellä temperamentti. (Thomann & Carter 2008, 204.) Keltikangas-Järvinen (2015, 39) tarkoittaa temperamentilla ihmiselle tyypillisiä käyttäytymispiirteitä, jotka erottavat hänet muista ihmisistä. Temperamentti nähdään ilmenevän tyyliä, jolla ihminen ilmaisee tunteitaan (Keltikangas-Järvinen 2015, 38).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella esiopetuksen oppilaiden temperamenttipiirteitä ja heidän raportoimia tunteita. Lähtökohtana oli selvittää, vanhempien arvioimien lasten temperamenttipiirteiden yhteyttä lasten raportoimiin tunteisiin. Lisäksi tutkimuksessa tutkittiin lasten temperamenttipiirteiden ja raportoitujen tunteiden yhteyksiä sukupuolieroihin. Tutkimuksessa käyttämäni aineisto koostui vanhempien arvioimista lasten temperamenttipiirteistä sekä esiopetuksen oppilaiden vastaamista mobiilipäiväkirjamenetelmän vastauksista. Mobiilipäiväkirjan kysymykset koskivat oppilaiden omaa päiväkotiarkea, joihin he vastasivat esiopetuspäivän aikana viikon ajan.

Tarkasteltaessa temperamentin ja lasten raportoimien tunteiden yhteyttä saamme tietoa siitä, miten lasten yksilölliset taipumukset ovat yhteydessä heidän omien tunteiden käsitykseen ja ymmärtämiseen. Else-Quest, Hyde, Goldsmith & Van Hutle (2006, 62) pitävät temperamentin ja sukupuolierojen yhtäläisyyksien osoittamista tärkeänä, sillä havainnoilla on myös vaikutuksia sukupuoliroolien kehitysmalleihin ja sukupuolieroihin persoonallisuudessa, tunteissa ja sopeutumisessa. Eisenbergin ja muiden (1995, 1360) mukaan emotionaalisuuden on yleisesti ottaen ajateltu perustuvan temperamenttiin.

2 TUNTEET JA TEMPERAMENTTI

Lasten temperamenttia ja tunteita on tutkittu laajasti, mutta tunteita koskevissa tutkimuksissa lasten päivittäisten tunteiden tutkiminen ja tiedon kerääminen lapsilta itseltään on ollut vähäistä. Lisäksi tunteita ja temperamenttia koskevat tutkimukset ovat keskittyneet paljon positiivisten ja negatiivisten tunteiden väliin yhteyksiin temperamentissa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin iloisuuden, kiukkuisuuden ja surullisuuden tunteita, mikä toi yksityiskohtaisemman näkökulman tunteisiin.

Tässä luvussa tarkastelen tunteiden ja temperamentin käsitteitä yleisellä tasolla sekä rajaan tunteiden tarkastelua perustunteisiin. Lisäksi tarkastelen temperamenttiteorioista tarkemmin Rothbartin ja Derryberryn temperamenttiteoriaa. Lopuksi tarkastelen vielä temperamenttia tunteiden selittävänä tekijänä.

2.1 Tunteet ja niiden tarkoitus

Tunteita pidetään kompleksisena ja hienovaraisena ilmiönä (Ben-Ze'ev 2000, 3). Niitä voidaan myös pitää merkittävänä ihmisyyttämme ja käyttäytymistämme määrittelevinä tekijöinä (Nummenmaa 2010, 9). Tunteiden monimutkaisuuden syy on herkkyys kontekstuaalisille ja henkilökohtaisille tekijöille. Tämä alttius asiayhteyteen ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaikeuttaa tunteiden yhteisten ominaisuuksien määrittelemistä. (Ben-Ze'ev 2000, 3.) Tunteet vaikuttavat ihmisiin myös eritavoin, sillä samalla tunteella on erilaiset vaikutukset eri ihmisiin. Sama tunne voi myös vaikuttaa erilaiselta samalle ihmiselle eri tilanteessa. (Izard 1977, 9.) Tunteiden monimutkaisuuteen vaikuttaa myös, että tunteisiin voi liittyä muitakin tunteita eikä ne koostu vain yhdestä tunteesta (Ben-Ze'ev 2000, 3). Näiden seurauksista tunteiden syitä ja seurauksia onkin usein vaikea ymmärtää (Nummenmaa 2010, 9).

Tunteista voidaan puhua myös mielialoina, mikä vaikuttaa tunteiden monimutkaisuuteen. Psykologit ja maallikot käyttävät näitä kahta sanaa, eikä heillä aina ole tarvetta erottaa niitä toisistaan (Davidson 1994, 51). Tunteet esiintyvät

mielialan taustalla ja näyttää siltä, että mielialat ja tunteet ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Tunteet voivat johtaa tiettyihin mielialoihin ja mielialat voivat puolestaan laukaista tiettyjä tunteita. (Davidson 1994, 52-53.)

Tunteiden syntymiseen vaikuttaa tapa, jolla ajattelemme tietystä tilanteesta tai henkilöstä (Ben-Ze'ev 2000, 3). Tunteet ilmenevät usein silloin, kun havaitsemme negatiivisia tai positiivisia merkittäviä muutoksia henkilökohtaisessa tilanteessa. Poikkeaminen stimulaatiotasosta, johon olemme tottuneet, synnyttää tunnereaktion. (Ben-Ze'ev 2000, 13.) Tunnereaktiot ovat kehon- ja mielentiloja, jotka saavat meidät toimimaan tilanteissa, joissa on pakko toimia. Tunnereaktio syntyy usein ulkoisen tapahtuman takia. (Nummenmaa 2010, 13, 24.)

Tunteet ovat läsnä kaikessa toiminnassamme ja ne huolehtivat kehomme ja mieleemme tilan säätelystä. Tunteiden perustehtävänä onkin pyrkiä välttämään kielteisiä tapahtumia ja kokemuksia. (Nummenmaa 2010, 149, 206.) Tunteiden rooli sosiaalisissa tilanteissa on suuri, sillä ne ohjaavat ihmisten toimintaa (Nummenmaa 2010, 11). Sosiaaliset tilanteet ovat tärkeä tunteiden havaitsemiseen ja ymmärtämiseen, sillä niiden avulla lapset ymmärtävät tunteiden merkityksen itselle ja muille (Thompson, Winer & Goodvin 2011, 447). Tunteet ohjaavat lisäksi käyttäytymistämme ja erilaisten tilanteiden tulkitsemista. Ne toimivat myös ihmisten hyvinvointia edistävänä suojelumekanismina. (Nummenmaa 2010, 149, 189.) Tunteet käsittelevät kehomme vireystilaa ja vaikuttavat ympäristön tapahtumien tulkitsemiseen ja havaitsemiseen. Näin ollen tunteet ovat läsnä kaikessa elämässämme. (Nummenmaa 2010, 11.)

2.2 Perustunteet

Perustunteet ovat erillisiä toimintaohjelmia, jotka ovat syntyneet kulttuurista riippumattomina evoluution kautta. Lisäksi niitä pidetään yleismaailmallisena, koska niihin liittyvät kasvonilmeet tunnistetaan samalla tavalla kaikkialla maailmassa. (Ekman & Cordaro 2011, 369; Nummenmaa 2010, 34.) Perustunteilla ajatellaan olevan myös kyky vaikuttaa käyttäytymiseen, ajatuksiin ja muihin

perusprosesseihin. Lisäksi ne voivat toimia rakennuspalikoina muille monimutkaisille tunteille ja tunnetiloille. (Levenson 2011, 382.)

Perustunteiden määrittelyssä on monia eri määrittelyjä, mikä Ben-Ze'evin (2000, 104) mukaan voi vaikuttaa perustunteiden olemassaolon kyseenalaistamiseen. Perustunteita tutkineet teoreetikot eroavat toisistaan tunteiden perustilan ominaisuuksien suhteen (Levenson 2011, 379). Levenson (2011, 379) on määrittänyt kolme vaatimusta, jotka perustunteiden tulee täyttää. Ensimmäinen vaatimus on erotettavuus. Perustunteella tulee olla ominaisuuksia, jotka erottavat sen muista tunteista. Toinen vaatimus perustunteella on kiinteä johdatus, joka vaatii perustunteiden piirin hermostollisen yhteyden. Kolmas vaatimus on toiminnallisuus. Siinä perustunne vastaa tiettyyn haasteeseen tai tilanteeseen tai ratkaisee erityisen ongelman, joka on kriittinen lajin säilymiselle ja kukoistamiselle. (Levenson 2011, 370-380.)

Ekman ja Cordaro (2011, 364) ovat puolestaan määritelleet perustunteille kaksi vaatimusta. Ensimmäinen vaatimus on, että tunteiden tulee olla erillisiä ja ne voidaan erottaa toisistaan perusteellisesti. Toinen ominaisuus on, että tunteet ovat kehittyneet mukautumalla ympäristöömme. (Ekman & Cordaro 2011, 364.) Ilon, kiukun ja surun voidaan ajatella kattavan näiden kahden perustunteiden määritelmän. Ben-Ze'ev (2000, 110-111) pitää näitä yleisempinä perustunteina. Näistä perustunteista iloa voidaan pitää positiivisena tunteena ja negatiivisina tunteina puolestaan voidaan pitää kiukkua ja surua (Ben-Ze'ev 2000, 99-103; Lazarus 1991).

2.2.1 Ilo

Izardin (1977, 240) mukaan ilolle on tyypillistä itseluottamus ja henkilön tunne siitä, että on rakastettu ja rakastettava. Ilon mukana tuoma itseluottamus ja yksilöllinen merkitys antaa tunteen elämässä pärjäämisestä. Ilosta seuraa usein hetkellinen tyytyväisyys itseän, muihin ja ympäröivään maailmaan. Sen lisäksi iloon liittyy itsensä hyväksyminen ja hyvät ja luottamukselliset suhteet muihin ihmisiin. (Izard 1977, 240.)

Izard (1977, 244) kuvaa ilon neljä tärkeintä biologista vaikutusta ihmiseen ja hänen toimiinsa. Ensimmäiseksi ilon katsotaan helpottavan ja lisäävän sosiaalista reagointikykyä. Toiseksi ilo tarjoaa helpotusta negatiivisiin ärsykkeisiin ja tunteisiin. Kolmanneksi ilo helpottaa kiinnittymistä, sitoutumista tai riippuvuutta esineistä. Neljänneksi ilo tarjoaa sosiaalisen kehityksen, jossa pieni lapsi oppii tulemaan täysin toimivaksi ihmiseksi. Vastasyntyneellä on tietty kyky tuntea iloa, mutta sillä miten äiti reagoi vauvansa hymyyn, on keskeinen rooli lapsen luonteen laadun kehityksessä. (Izard 1977, 239, 244.)

2.2.2 Kiukku

Kiukku näyttää olevan yksi voimakkaimmista tunteista, kun tarkastellaan sen vaikutusta sosiaalisiin suhteisiin sekä tunteen kokijaan (Lazarus 1991, 217). Kiukun aiheuttajana pidetään usein tunnetta, jossa ihmistä fyysisesti tai psyykkisesti estetään tekemään halunsa mukaan. Nämä rajoitukset aiheutuvat fyysisistä esteistä, säännöistä ja määräyksistä tai ihmisen kyvyttömyydestä. (Izard 1977, 329-330.) Kiukun syyt eroavat monilla ihmisillä henkilökohtaisten ja kulttuuristen erojen takia (Izard 1977, 330). Kiukku ilmenee yleensä tilanteissa, jotka eivät vastaa yksilön tavoitteita (Lazarus 1991, 217).

2.2.3 Suru

Suru on tyypillinen tunnereaktio menetykseen (Izard 1977, 285; Lazarus 1991, 247). Surun käsite kattaa todennäköisesti useita päällekkäisiä tiloja, jotka liittyvät menetykseen (Lazarus 1991, 247). Suru ilmenee, kun yksilö hyväksyy menetyksen ja irrottautuu menetetyistä kohteista. Se ilmaantuu silloin kun yksilö tiedostaa, ettei menetystä ole mahdollista saada takaisin. (Lazarus 1991, 247.) Izardin (1977, 303-304) mukaan menetys voidaan kokea ajallisenä tai pysyvänä, fyysisenä tai psykologisena sekä todellisena tai kuviteltuna.

Surua voidaan tarkastella biologisista, kulttuurisista ja psykologisista luokista. Jokaisella luokalla on taipumus olla yhteydessä ja vuorovaikutuksissa toisiinsa. (Izard 1977, 304.) Surulla katsotaan olevan geneettiset taustatekijät ja

biologisesti mukautuvat arvot, koska sen ajatellaan olevan vuorovaikutuksessa hädän ja muiden perustavanlaatuisien tunteiden kanssa (Izard 1977, 304).

2.3 Temperamentin yksilöllisyys ja pysyvyys

Temperamentilla tarkoitetaan yksilölle tyypillistä käyttäytymistyyliä (Keltikangas-Järvinen 2015, 39). Temperamentti koostuu useammista piirteistä, jotka vaihtelevat teorioitten mukaan (Goldsmith ym. 1987, 524). Temperamenttipiirteet näkyvät hyvin varhaisessa vaiheessa ja ovat suhteellisen pysyviä sekä niiden katsotaan johtavan ennakoitavissa oleviin käyttäytymistyyliin. Pysyvyyttä on pidetty eräänä temperamentin kriteerinä. (Keltikangas-Järvinen 2015, 10, 173.) Temperamenttipiirteissä tapahtuu kuitenkin muutoksia iän mukana, sillä se saa erilaisia muotoja eri-ikäisillä (Keltikangas-Järvinen 2015, 173).

Temperamenttipiirteiden pysyvyyden taustalla on temperamentin perinnöllisyys ja biologinen pohja (Thompson ym. 2011, 428). Perinnölliset temperamenttipiirteet muokkautuvat lopulliseen muotoonsa ympäristön vaikutuksesta (Keltikangas-Järvinen 2015, 117). Shiner ja muut (2012, 437) ovatkin sitä mieltä, että temperamentti tulisi nähdä geenien ja ympäristön yhteisvaikutuksen tuloksena eikä enää vain geenien määräämänä ominaisuutena.

Ympäristöllä nähdään olevan myös yhteyttä temperamentin pysyvyyteen. Sääntönä on, että temperamentti, jota ympäristö tukee ja vahvistaa säilyy, kun taas sellainen, jonka ympäristö pyrkii tukahduttamaan tai muuttamaan vähenee. (Keltikangas-Järvinen 2015, 180.) Voidaankin todeta, että temperamentilla ja ympäristöllä on yhteys, jolla viitataan niiden vuorovaikutukseen ja sen muuttumiseen yksilön kypsymisen ja kehityksen myötä (Thompson ym. 2011, 430).

Ympäristön tuen lisäksi temperamentin positiiviseen tai negatiiviseen arvoon vaikuttaa myös olosuhteet ja kulttuuri (Keltikangas-Järvinen 2015, 236). De Boon ja Kolkin (2007) ovat löytäneet temperamenttieroja kulttuurien välillä. Temperamenttien ominaispiirteiden kehittymistä muokkaa lapsen ympäristön kulttuurinen konteksti (Windle, Iwawaki & Lerner 1988). Tiettyjen

käyttäytymismallien arvostus eri kulttuureissa johtaa usein kyseisten käyttäytymisten vahvistamiseen tai heikentämiseen (Zhou, Lengua & Wang 2009, 725).

2.4 Temperamenttiteoriat

Temperamenttia on tutkittu paljon ja jokaisella teoreetikolla on omat määritelmänsä. Temperamenttia on myös määritelty eritavoin eri vuosisatoina. Rothbart ja Gartstein (2008, 320) ovat kuitenkin koonneet temperamentille neljä yksilöityä peruskohtaa. Ensimmäisenä temperamentti viittaa piirrejoukkoon ja sen vuoksi temperamenttitutkimuksissa on mukana useita ulottuvuuksia yhden ulottuvuuden sijaan. Temperamenttirakenteet koostuvat käyttäytymiseen liittyviin taipumuksiin eikä se näin ollen tarjoa täydellistä kaavaa käyttäytymiselle. Toisena temperamentin avulla selitetään kuinka ihmiset osallistuvat tietyssä ympäristössä omaan sosioemotionaaliseen kehitykseen. Kolmantena on usko temperamentin perusteluun biologisesti. Tässä uskotaan myös temperamentin olevan vakaa ajan ja tilanteen välillä, mutta muuttuvan kehityksen myötä monimutkaisemmaksi. Neljäntenä ihmisellä nähdään olevan erilaisia temperamenttitaipumuksia, jotka saavat heidät kokemaan samat tapahtumat eri lailla. (Rothbart & Gartstein 2008, 320.)

2.4.1 Yleisesti eri temperamenttiteorioista

Temperamenttiteoriat eroavat toisistaan sen perusteella, kuinka paljon ihmisen käytöstä voidaan teorioiden mukaan selittää temperamentilla eli mitä ihmisen ominaisuuksia niissä määritellään temperamenttipiirteiksi (Goldsmith ym. 1987, 507). Tunnetuimpia lapsiin kohdistuvia temperamenttiteorioita ovat Thomasin ja Chessin temperamentin ja ympäristön vuorovaikutusta korostava teoria, Businin ja Plominin emotionaalisuuteen, aktiivisuuteen ja sosiaalisuuteen syventyvä teoria, Kaganin sosiaalisen estyneisyyden teoria sekä Rothbartin ja Derryberryn kehityspsykologinen, reaktiivisuuteen ja itsesäätelyyn painottuva teoria (Keltikangas-Järvinen 2015, 46). Seuraavaksi kerron tarkemmin Rothbartin ja Derryberryn temperamenttiteoriasta, sillä se on vaikuttanut tutkimuksessa käytetyn

temperamenttimittarin tekijöiden Roy P. Martinin ja Charles Halvesin määritelmään temperamentista.

2.4.2 Rothbartin temperamenttiteoria

Mary Rothbartin ja Douglas Derryberryn määritelmän mukaan temperamentti ilmenee ihmisten välisinä eroina reaktiivisuuden (*reactivity*) ja itsesäätelyn (*self-regulation*) välillä, joihin ajan kuluessa vaikuttavat geenit, kypsyminen ja kokemus (Rothbart 2012, 9). Reaktiivisuus ja itsesäätely voidaan nähdä myös kaikissa ikäryhmissä tunteiden, toiminnan ja huomioiden alueilla (Mervielde & De Pauw 2012, 27; Rothbart & Hwang 2005, 168; Rothbart & Gartstein 2008, 319). Reaktiivisuudella tarkoitetaan hermosysteemien fysiologista herkkyyttä, kun taas itsesäätelyllä viitataan prosesseihin, jotka mahdollistavat automaattisen, tahattoman reaktiivisuuden mukauttamisen (Mervielde & De Pauw 2012, 26-27; Rothbart 2012, 9). Lisäksi sillä voidaan tarkoittaa laajoja käyttäytymismalleja sekä spesifimpiä fysiologisia reaktioita. Reaktiivisuudella Rothbart ja Derryberry tarkoittavat taipumuksia tunteiden, motoristen ja suuntautuvien reaktioiden alkamista, voimakkuutta ja kestoaa. (Rothbart & Hwang 2005, 168.) Itsesäätelyllä he puolestaan tarkoittavat prosessia, joka säätelee reaktiivisuutta. Itsesäätelyyn liittyy motivaatiokyky lähestyä tai vetäytyä ärsykkeestä, huomion suuntaaminen siihen tai siitä pois ja ponnistettava huomionhallinta, joka säätelee ajatuksiamme ja tunteitamme. (Rothbart 2012, 9.) Tämä teoria korostaa myös temperamentin ja biologian välistä yhteyttä (Rothbart & Gartstein 2008, 319).

Rothbart käyttää ulottuvuuksia piirteiden sijaan. Rothbart ja Derryberry ovat määritelleet temperamentille kolme pääulottuvuutta, jotka ovat positiivinen emotionaalisuus (*surgency*), negatiivinen emotionaalisuus (*negativ affectivity*) sekä tahdonalainen itsesäätely (*effortful control*) (Mervielde & De Pauw 2012, 27-28; Rothbart & Hwang 2005, 170). Positiivisella emotionaalisuudella tarkoitetaan sosiaalista suuntautumista, joka yhdistää motorisen toiminnan näkökohdat ja positiivisten tunteiden kokemukset. Tämä ulottuvuus käsittää aktiivisuustason, positiivisen ennakkoinnin, alhaisen ulottuvuuden piirteet ja impulsiivisuuden. Negatiivisella ulottuvuudella tarkoitetaan yleistä taipumusta kokea negatiivisia

tunteita. Tämä ulottuvuus sisältää pelokkuuden, ujouden, tarkkaavaisuuden vastahakoisuuden sekä turhautumisen, että surun. Tahdonalainen itsesääteily määritellään pidättyneisyydellä, huomion keskittymisellä sekä havaintoherkkyydellä sekä alhaisella nautinnolla. (Mervielde & De Pauw 2012, 27-28; Rothbart & Hwang 2005, 170.)

2.5 Temperamentti tunteiden selittävänä tekijänä

Temperamenttia ja tunteita voidaan pitää osana samaa kokonaisuutta, vaikka ne voidaan erottaa teoreettisen analyysin vuoksi toisistaan (Bates, Goodnight & Fite 2008, 485). Temperamentti erotetaan tunteista, koska se on moniulotteisempi ja kestävämpi kuin lyhytaikaiset tunteet. Lyhyet tunteet sekä temperamentin kestävämpiin tunteisiin liittyvät piirteet ovat varhaisen käyttäytymisen tärkeimpiä tekijöitä. (Thompson ym. 2011, 431-432.) Temperamentin nähdään niin ikään tarjoavan tapoja puhua tunteiden yksilöllisistä eroista ja kehityksistä (Bates ym. 2008, 485).

Tunteet ja emotionaalisuus painottuvat kuitenkin eri temperamenttiteorioissa eri tavoin. Thomas ja Chess näkevät temperamentilla ja emotionaalisuudella olevan yhteys, vaikka tarkastelevat niitä toisistaan erillisinä (Goldsmith ym. 1987, 518). Rothbartin ja Derryberryn (1981, 79) mukaan temperamentin tärkeät osatekijät ovat emotionaalisten reaktioiden ja taipumusten eroissa. Temperamenttiteorioista voimakkaimmin tunteet ja temperamentin toisiinsa yhdistää Goldsmith ja Campos. He määrittelevät temperamentin yksilöllisiksi eroiksi perustunteiden ilmaisuissa. (Goldsmith ym. 1987, 510-511.)

Watson (2000) on pohtinut yksilöllisten tunnekokemusten ja mielialojen yhteyttä temperamenttiin. Hänen mukaansa erilaiset tunnepiirteet sisältyvät temperamenttieroisiin eräänlaisina taipumusrakenteina (Watson 2000). Tutkimuksien mukaan tunnekokemukset ovat selittäneet temperamentin hyödyllisyyden. Yksilöiden välisiä eroja tunnekokemuksissa niin yksittäisissä tilanteissa kuin yleisessä tunnesävyssä voidaan ajatella selitettävän temperamentilla. (Puttonen 2004, 72.)

3 LAPSET TUTKIMUKSEN KOHTEEN

Lähtökohtana lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa pidetään lapsi- ja yhteisölähtöisyyttä. Lasten toiminnassa on tärkeä ottaa huomioon, että he ovat sidoksissa toimintaympäristöön, paikkaan, aikaan ja muihin ihmisiin. (Karlsson 2016, 124.) Tämän vuoksi tärkeäksi tarkastelun kohteeksi tulevat myös vuorovaikutus aikuisten kanssa sekä erilaiset kulttuuriset kontekstit (Karlsson 2016, 124). Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lapset osallistuvat tiedon tuottamiseen, sillä sen päämääränä on tavoitella lasten näkökulmia ja heidän tuottamaa tietoa (Karlsson 2012, 23).

Lapsilla nähdään olevan myös aikuisia parempi kokemus ja näkökulma lapsuuteen. Lapset tarkastelevat elämän ilmiöitä omista näkökulmistaan ja voivatkin tuoda esiin yhteiskunnallisesti tärkeää tietoa. (Karlsson 2016, 125.) Tieto lasten näkökulmista ja ajatuksista mahdollistaa heidän olevan aidosti osallisia ja aktiivisia tekijöitä yhteiskunnassa. Lisäksi tarvitaan tietoa lasten luontaisista tavoista toimia ja aikuisten vastavuoroisen toiminnan edistämisestä lasten kanssa. (Karlsson 2012, 43.) Jotta saadaan lapsen näkökulma asiaan esille, tutkimustilanne tulee olla lapselle luontainen (Karlsson 2016, 130).

3.1 Lasten tutkimukseen osallistumisen erityispiirteet

Viime vuosina on kehitetty menetelmiä lasten ja nuorten tutkimukseen. Se ei kuitenkaan ole ollut ongelmaton, sillä on ollut vaikea löytää sopivia menetelmiä päivittäiseen käyttöön. (Karlsson 2013, 1110.) Tämän lisäksi haasteena pidetään tutkimusotteen löytämistä, jossa lapsen oma näkemys hänelle oleellisista asioista tulee näkyviin (Karlsson 2016, 130). Sen vuoksi lasten tutkimukselle on kehitetty luovia menetelmiä. Niiden oletetaan olevan lapsille myös luontaisempia tapoja kommunikoida kuin sanallinen viestintä. (Harden, Scott, Backett-Milburn & Jackson 2000.)

Lasten tutkimusta tehdessä käytetään usein yhdistelmämenetelmää, joka sallii yhdistää erilaisia lähestymistapoja, menetelmiä ja analyyskejä. Lapsia tutkittaessa yksi menetelmä ei välttämättä tuota tietoa, jota tutkija etsii. (Uusiautti & Määttä 2013, 104.) Tutkijan tulee olla avoin mahdollisuuksille ja nähdä lapset osaavina ja aktiivisina osallistujina, jotta tutkija osaa valita sopivan menetelmän lasten kanssa (Uusiautti & Määttä 2013, 104).

Lapsia tutkittaessa lasten ja aikuisten välillä on huomattu valtaeroja (Harden ym. 2000). Valtaerot liittyvät tutkimukseen osallistuviin ihmisiin, kontekstiin missä tutkimus suoritetaan ja itse tutkimusprosessiin (Horgan 2017, 248). Valtaerot haittaavat pienten lasten aktiivista osallistumista tutkimukseen, sillä lasten ikä ja kehitysaste voi korostaa eroja tutkijan ja tutkittavan välillä (Clark 2010, 116). Lapset ovat myös alttiimpia epätasa-arvoisille valtasuhteille aikuistutkijan kanssa kuin muut ryhmät (Einarsdóttir 2007, 204).

Valtasuhteita lasten ja tutkijan välillä on pidetty myös eettisinä kysymyksinä (Harden ym. 2000). Tutkimuksen keskittyessä lapseen on myös pohdittava sopivia eettisiä työskentelytapoja tutkimukselle (Uusiautti & Määttä 2013, 99). Lapsilla on oikeus päättää itse tutkimukseen osallistumisesta (Horgan 2017, 255). Lasten osallistuminen tutkimukseen on kuitenkin riippuvainen aikuisista portinvartijoista, sillä aikuiset usein päättävät lasten osallistumisesta tutkimukseen (Harden ym. 2000). Usein aikuinen on päättänyt, annetaanko lapselle edes mahdollisuutta valita, haluaako hän osallistua tutkimukseen (Einarsdóttir 2007, 205). Lapsien antaessa suostumusta tutkimukseen on tärkeää, että he ymmärtävät tutkimuksen tarkoituksen ja sen kulun. Haasteena sitä vastoin on, miten tutkija voi kertoa lapsille nämä asiat niin, että he ymmärtävät mihin ovat osallistumassa. (Einarsdóttir 2007, 204-205.)

3.2 Sukupuolen biologinen ja sosiaalinen näkökulma

Yhä useammin lapsen biologinen sukupuoli tiedetään ennen syntymää. Tiedettäessä lapsen biologinen sukupuoli, se ohjaa ja suuntaa aikuisten toimintaa sekä lasta koskevia valintoja (Alasuutari 2016, 122). Sukupuoli muodostaakin lapsen

jokapäiväiselle elämälle kehyksen (Alasuutari 2016, 122) kielen ja toiminnan tasolla (Siippainen 2017, 213). Lapset kohdataan usein sukupuolen edustajina eikä yksilöinä, sillä heitä puhutellaan usein sukupuolen mukaan, vaikka se ei olisi tarpeellista (Siippainen 2017, 213).

Biologisella sukupuolella tarkoitetaan geneettisiä eroja, jotka määrittelevät lapsen sukupuoleksi tytön tai pojan ja johtavat sukupuolieroihin käyttäytymisessä (Chaplin & Aldao 2013, 736). Sukupuoli ei ole kuitenkaan vain biologinen vaan se on myös sosiaalinen kokemus. Sosiaalisella sukupuolella tarkoitetaan kokemuksellisia, persoonallisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ominaisuuksia. (Vilkkä 2010, 17-18.) Sosiaalinen sukupuoli näyttäytyy vahvasti kokemuksena, tunteena omasta sukupuolesta. Tämän myötä sukupuolia on yhtä monta kuin siihen liittyviä kokemuksia, sillä jokainen kokee sukupuolensa itselleen ominaisella tavalla. (Vilkkä 2010, 18.) Nykytutkimuksen valossa voidaan todeta, ettei sukupuoli ole vain biologinen tai sosiaalinen vaan sekä biologinen että sosiaalinen (Vilkkä 2010, 21).

Nykyään ajatellaan, että kulttuurin sisäisillä sosiaalisilla rakenteilla on iso merkitys sukupuoliseksi tulemisessa. Ihmisen kasvattaminen rooliltaan naiseksi tai mieheksi on sosiaalisten rakenteiden luomaa. (Vilkkä 2010, 19.) Alasuutari (2016, 122) toteaaakin aikuisilla olevan vahva asema lasten persoonan ja sukupuoli-identiteetin rakentumisessa, sillä aikuiset säätelevät suhteessa olemisen tapoja. Varhaiskasvatuksessa ymmärretään yhteiskunnallisten tekijöiden vaikuttavan sukupuoleen, mutta edelleen pidetään itsestään selvänä tyttöjen ja poikien biologista erilaisuutta (Alasuutari 2016, 126). Sukupuoleen liitetään tietynlaisia odotuksia poikana ja tyttönä olemisesta (Siippainen 2017, 213). Samanlainen luonne voidaan nähdä toisella sukupuolella useammin hyväksyttävänä tai haluttavana kuin toisella (Kerr, Lambert & Bem 1996, 1104).

3.3 Arjen tutkimisen näkökulma

Arjen tutkimisella pyritään saamaan selville mahdollisimman realistinen kuva ihmisen arjen monenlaisten sisältöjen yhteen kietoutuneisuudesta ja erilaisten

tilanteiden monimuotoisesta luonteesta (Korvela & Rönkä 2014, 192). Se mahdollistaa myös pääsyn sosiaalisiin käytäntöihin, jotka muuten voivat olla vaikeasti tavoitettavissa (Matthiesen & Szulevicz 2018, 330). Arjen tutkimisessa keskeistä on ymmärtää toiminnan prosesseja sekä kiinnittää huomiota vuorovaikutukseen ja tunteisiin. Näiden lisäksi arjen tutkimus lisää ymmärrystä jokapäiväisestä toiminnasta ja merkityksestä hyvinvoinnille. (Korvela & Rönkä 2014, 192, 214.)

Tutkimuksissa arjen tarkastelun näkökulmana voidaan käyttää yksilöä, kahdenvälistä vuorovaikutussuhdetta ja koko perhettä sekä perheen ja yhteiskunnan välistä suhdetta (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 14). Arjen kokemukset tarjoavat usein merkittäviä tietoja jokapäiväisestä elämästä. Se vaatii kuitenkin tieteellistä analyysia, jotta saadaan perusteellinen kuva ihmisten elämästä. (Matthiesen & Szulevicz 2018, 331.) Sen vuoksi on tärkeä valita sopivat aineistonkeruumenetelmät, jotka lisäksi mahdollistavat tarkan prosessien tallentamisen (Korvela & Rönkä 2014, 192).

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella lasten raportoimia tunteita ja vanhempien arvioimia lasten temperamentti-omaisuuksia. Tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi selvittää, onko sukupuoli yhteydessä lasten esiopetusarjessa raportoituihin tunteisiin sekä vanhempien arvioimiin lasten temperamentti-omaisuuksiin. Lisäksi tarkastelen vanhemmilta kysytyjen lasten temperamentti-omaisuuksien ja lasten raportoimien tunteiden yhteyttä toisiinsa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Onko lasten esiopetuspäivän aikana raportoituissa tunteissa eroa tyttöjen ja poikien välillä?
2. Eroavatko tyttöjen ja poikien temperamentti-omaisuuksista tehdyt arviot toisistaan?
3. Miten vanhempien arvioimat lasten temperamentti-omaisuudet ovat yhteydessä lasten raportoimiin tunteisiin esiopetuspäivän aikana?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä tutkimuksessa käytin Suomen Akatemian vuosina 2015 – 2019 rahoittamaa kansainvälistä aineistoa Päivittäisyys transitiossa, lapset moninaisissa perhemuodoissa eli DALFA-aineisto (Daily life in transitions, children in multiple family forms), joka on kerätty Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen tutkimukseen. Tutkimusprojektissa selvitettiin millaiset päivittäiset toiminnot, tunteet ja sosiaaliset suhteet kuuluvat lasten arkeen ja miten ne ovat yhteydessä eri perhemuotoihin. Tutkimuksen aineisto kerättiin laadullisin ja määrällisin keinoin. Tutkimukseen osallistui 108 varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen henkilöstöä viidestä eri maasta sekä 215 esiopetuksen oppilasta Suomesta, jotka aloittivat koulun aineiston keruun aikana. Tutkimukseni aineisto muodostui esiopetuksen oppilailta kerätystä mobiilipäiväkirja datasta ja lasten vanhempien täyttämästä taustatietolomakkeesta.

5.1 Tutkittavat

DALFA-tutkimuksen aineisto kerättiin vuoden 2016 keväällä lasten ollessa esiopetuksessa ja syksyllä heidän ollessa ensimmäisellä luokalla peruskoulussa. Hyödynnän tutkimuksessani keväällä 2016 esiopetuksen oppilailta ja heidän vanhemmiltaan kerättyä aineistoa. Tutkimukseen osallistui 215 esiopetuksen oppilasta 21 esiopetusryhmästä, jotka vastasivat mobiilipäiväkirjakyselyyn. Heistä tyttöjä ($n = 115$) oli hieman enemmän kuin poikia ($n = 96$) ja neljän esiopetuksen oppilaan vastaukset puuttuivat kokonaan. Tutkimuksen taustatietokysely lähetettiin kaikkien tutkimukseen osallistuneiden lasten vanhemmille, joista 160 vastasi ainakin osaan taustatietokyselyn kysymyksistä. Taustatietokyselyn osalta vastausprosentti oli 75,8 prosenttia. Kyselyyn vastanneista vanhemmista suurin osa oli naisia (80,6 %). Tutkimusta varten tieto lapsen temperamenttipiirteistä saatiin vanhemmille lähetetystä taustatietolomakkeesta, minkä vuoksi temperamenttia käsiteltäessä aineisto on rajattu 160 lapseen. Tässä aineistossa oli tyttöjä ($n= 89$) hieman enemmän kuin poikia ($n=71$).

5.2 Tutkimusmenetelmät

Lähestymistapani tähän tutkimukseen on määrällinen. Määrällisen tutkimuksen tarkoituksena on analysoida tietoja ja todentaa tehdyt mittaukset. Se liittyy sosiaalisten ilmiöiden tutkimiseen tilastollisen tiedon avulla. (Watson 2015, 44.) Tutkimuksessani käsittelen sosiaalista ilmiötä, jossa lasten tunteet ja temperamentti sekä sukupuoli liittyvät yhteen. Kyseisiä olettamuksia on ohjannut aiemmat tutkimukset aiheesta, ja ne ovat myös vaikuttaneet tutkimuskysymysten asetteluun. Aiempien tutkimuksien mukaan tyttöjen ja poikien välille on muodostunut eroja temperamenttipiirteiden suhteen (Else-Quest ym. 2006). Useat tutkijat ovat myös olettaneet tunnekokemusten liittyvän temperamentiin (mm. Else-Quest ym. 2006; Kean 1999; Watson 2000).

Tutkimusmenetelmänä käytettiin vanhemmilta kysytyjä lasten temperamenttipiirteitä sekä esiopetuksen arjessa oppilaiden raportoimia tunteita. Tiedot lasten sukupuolesta kerättiin vanhemmilta tutkimuksen alussa. Sukupuoli muutettiin dikotomiseksi muuttujaksi, jossa 1 = tyttö ja 2 = poika. Myös muita vaihtoehtoja sukupuolen merkitsemisen oli, mutta kukaan vanhemmista ei valinnut niitä.

5.2.1 Temperamenttimittari

DALFA-tutkimuksessa lasten temperamenttipiirteiden määrittämiseen on käytetty *Early Childhood Version of the Survey of Children's Individual Differences (SIDCA)* -temperamenttimittaria, joka mittaa lapsen temperamenttipiirteitä ja persoonallisuutta. Sen alkuperäisen version on kehittänyt Roy P. Martin (2014). Tutkimusprojektia varten SIDCA-mittari suomennettiin. DALFA-tutkimuksessa lasten temperamenttipiirteitä ja persoonallisuutta selvitettiin vanhempien täyttämästä taustatietokyselystä, jossa vanhempia pyydettiin vastaamaan 59 lasta koskevaan väittämään. Tässä tutkimuksessa käytin 29 väittämää, sillä nämä väittämät koskivat lapsen temperamenttipiirteitä.

SIDCA -mittari huomioi lapsen seitsemän temperamenttipiirrettä. Näistä temperamenttipiirteistä tarkastelen kuutta, jotka ovat positiivinen

emotionaalisuus (*positive emotinality*), sosiaalisuus (*sociability*), negatiivinen emotionaalisuus (*negative emotionality*), aktiivisuus (*activity level*), häirittevyys (*disruptibility*) ja ujous (*inhibition*). Jätän tarkastelusta pois älykkyyden (*intelligence*), sillä tätä ei aina nähdä temperamenttipiirteenä. Temperamenttipiirrettä koskevia väittämiä oli 29 eli jokaista temperamenttipiirrettä kuvasi 4–6 väittämää.

TAULUKKO 1. Lasten temperamenttipiirteitä koskevat väitteet (N=160)

Piirre	Väite	Cronbachin alfakerroin
Positiivinen emotionaali- suus	Lapseni on iloinen	.71
	Lapseni on onnellinen	
	Lapseni on sävyisä	
	Lapseni on mukavaa seuraa	
Sosiaalisuus	Lapseni on sosiaalinen	.86
	Lapseni on ulospäin suuntautunut	
	Lapseni viihtyy muiden ihmisten kanssa	
	Lapseni ystäväystyy helposti	
Negatiivinen emotionaali- suus	Lapsellani on paljon ystäviä	.66
	Lapseni järkyttyy helposti	
	Lapseni marisee	
	Lapseni valittaa muista ihmisistä	
Aktiivisuus	Lapseni suuttuu helposti	.81
	Lapseni loukkaantuu helposti	
	Lapseni on koko ajan liikkeessä	
	Lapseni on eloisa ja innokas	
Häirittevyys	Lapseni on fyysisesti aktiivinen	.75
	Lapseni on energinen	
	Lapseni leikkii mielellään ulkona	
	Lapseni pelaa mielellään joukkuepelejä	
Ujous	Lapseni antaa helposti periksi uutta taitoa opetellessaan	.81
	Lapseni on vaikea keskittyä asioihin	
	Lapseni häiriintyy helposti	
	Lapseni jaksaa keskittyä asioihin (K)	
Ujous	Lapseni unohtelee asioita	.81
	Lapseni vaatii aikaa uusia ihmisiä tai tilanteita kohdattaessaan	
	Lapseni on mieluiten itsekseen	
	Lapseni on vetäytyvä	
Ujous	Lapsellani on vaikeuksia sopeutua uusiin tilanteisiin	.81
	Lapseni on ujo	

K = käännetty

Taustatietokyselyssä väittämien vastausasteikko oli seitsemän portainen (1 = paljon keskivertoa vähemmän, 2 = jonkin verran keskivertoa vähemmän, 3 = vähän keskivertoa vähemmän, 4 = keskiverroksi, 5 = vähän keskivertoa enemmän, 6 = jonkin verran keskivertoa enemmän ja 7 = paljon keskivertoa enemmän). Muodostin jokaisesta temperamenttipiirteestä oman keskiarvosummamuuttujan (vaihteluväli 1-7). Ennen häirittevyys keskiarvosummamuuttujan muodostamista käänsin väittämän "Lapseni jaksaa keskittyä asioihin" niin, että vastausvaihtoehdot olivat yhdensuuntaisia muiden väitteiden kanssa. Taulukossa 1 on kuvattu ja ryhmitelty temperamenttipiirteitä koskevat väittämät sekä niiden Cronbachin alfa-kertoimet.

5.2.2 Mobiilipäiväkirja

Esiopetuksen oppilaiden päivittäisiä kokemuksia ja raportoituja tunteita DALFA-projektissa tutkittiin projektiin kehitetyn mobiilipäiväkirjan avulla. Päiväkirjamenetelmää voidaan pitää tehokkaana välineenä tukittaessa arkipäivän tilanteita sekä viikoittaisia ja päivittäisiä vaihteluita (Lämsä, Rönkä, Poikonen & Malinen 2012, 482; Rönkä, Sevón, Räikkönen & Hintikka 2017, 507). Lisäksi se sopii kokemusten ja tunteiden tarkasteluun, sillä ne unohtuvat helposti eikä tunnevaltaisia kokemuksia voi varastoida eikä kokea uudelleen (Malinen ym. 2009, 252). Päivittäin täytetyn päiväkirjan perusajatuksena on saada intensiivistä tietoa kohdeilmioista tietyllä ajanjaksolla (Lämsä ym. 2012, 470; Malinen ym. 2009, 252). Mobiilipäiväkirja on mahdollistanut tutkia pienten lasten arkea (Rönkä ym. 2017, 522) heidän luonnollisessa ympäristössään (Malinen, Rönkä, Tolvanen, Sevón & Jokinen 2015, 52).

DALFA-projektissa oppilaat vastasivat mobiilipäiväkirjan kyselyyn viiden esiopetuspäivän aikana iltapäivästä. Kysymykset toistuivat samanlaisina joka päivä. Vastaaminen tapahtui kosketusnäytöllä olevaa kuvaa koskemalla eikä vaatinut esiopetuksen oppilailta luku- tai kirjoitustaitoa, sillä kysymykset esitettiin ääntä käyttämällä. Järjestelmä raportoi oppilaiden vastaukset numeerisesti.

Esiopetuksen oppilaiden tunteista DALFA-projektissa tarkasteltiin iloisuutta, surullisuutta ja kiukkuisuutta. Aineiston käsittelyvaiheessa mittareiden

asteikot käännettiin analyysin tekoa varten. Oppilaat vastasivat mobiilipäiväkirjakeskustelussa kyseistä aamua sekä kyselyhetkeä koskeviin tunnekysymyksiin. Näistä tarkastelin kyselyhetkeä koskevia tunteita, sillä uskoin niiden kuvaavan luotettavammin lapsen kokemia tunteita. Malinen ja muut (2009, 252) ovatkin todenneet, että tunteiden kirjaaminen päiväkirjaan olisi hyvä tehdä lähellä niiden tapahtumahetkeä, jolloin väärinmuistamisen ja unohtamisen vaikutus vähenee. Taulukossa 2 on esitetty tunteita koskevat kysymykset sekä vastausvaihtoehdot.

TAULUKKO 2 Tunteita koskevat kysymykset ja vastausvaihtoehdot (N = 211)

Tunne	Kysymys	Vastausvaihtoehto
Ilo	Kuinka iloinen olet juuri nyt?	1 = olen tosi iloinen 2 = olen aika iloinen 3 = olen pikkuisen iloinen 4 = en ole ollenkaan iloinen
Suru	Kuinka surullinen olet juuri nyt?	1 = olen tosi surullinen 2 = olen aika surullinen 3 = olen pikkuisen surullinen 4 = en ole ollenkaan surullinen
Kiukku	Kuinka kiukkuinen olet juuri nyt?	1 = olen tosi kiukkuinen 2 = olen aika kiukkuinen 3 = olen pikkuisen kiukkuinen 4 = en ole ollenkaan kiukkuinen

5.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineiston tilastollinen analyysi on tehty SPSS-ohjelmistolla. Ennen varsinaisten tilastollisten testien tekemistä temperamenttimuuttujien normaaliutta testattiin Kolmogorov-Smirnovin testillä. Tämän jälkeen tarkasteltiin muuttujien histogrammia sekä vinoutuneisuutta ja huipukkuutta. Näiden tarkastelu yhdessä osoitti, että temperamenttipiirteiden summamuuttujat olivat riittävän normaalijakautuneita. Jakaumien tarkasteluun perustuen päätin

sukupuolen ja temperamentin yhteydessä käyttää parametrisiä testejä. Tunteita tarkasteltaessa puolestaan päätin käyttää parametrittomia testejä, sillä tunne-
muuttujat olivat järjestysasteikollisia.

Sukupuolten väliset erot ja lasten raportoimat tunteet. Lasten raportoimien tunteiden yhteyttä sukupuoleen tarkasteltiin Mann-Whitneyn U-testillä, jossa selittävänä muuttujana oli sukupuoli. U-testi valittiin kahden muuttujaryhmän tarkasteluun, sillä tunteet olivat järjestysasteikollisia muuttujia. U-testi testaa keskiarvojen järjestyslukua ja sen efektiivisyyden η^2 , mikäli muuttujat poikkeavat tilastollisesti toisistaan. Efektikoko kertoo, kuinka suuri selitys, yhteys tai ero ryhmien välillä on (Metsämuuronen 2011, 468).

**Sukupuolen väliset erot temperamentti-
piirteissä.** Tyttöjen ja poikien sukupuolen välisiä eroja temperamentti-
piirteissä tarkasteltiin vertailemalla keskiarvoja riippumattomien otosten t-testillä, jossa selittävänä muuttujana oli sukupuoli. T-testi valittiin kahden muuttujaryhmän tarkasteluun, sillä temperamentti-
piirteet olivat riittävän normaalijakautuneita. Riippumattomien otosten t-testissä efektiivisyyden ilmoitetaan Cohenin d, mikäli muuttujien väliset keskiarvot eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

**Temperamentti-
piirteet ja lasten raportoimat tunteet.** Spearmanin järjestykskorrelaatiokertoimella tutkittiin lasten raportoitujen tunteiden ja temperamentti-
piirteiden välistä yhteyttä. Ennen korrelaatiokertoimien laskemista tarkasteltiin muuttujien välistä yhteyttä sirontakuvioilla. Sirontakuvion tarkastelulla saadaan käsitys muuttujien välisestä yhteydestä, muodosta, suunnasta ja voimakkuudesta ennen tarkempia tutkimuksia (Nummenmaa 2009, 277-278).
Mikäli muuttujien välinen yhteys korrelaatiokertoimella laskettaessa on tilastollisesti merkitsevä, lasketaan efektiivisyyden r^2 , joka saadaan korottamalla korrelaatiokertoimen toiseen potenssiin. Tilastollisen merkitsevyyden raja-arvona käytettiin $p < .05$ kaikissa analyyseissä.

5.4 Eettiset ratkaisut

Tutkimukseen osallistuneiden lasten vanhemmat ovat olleet tietoisia mihin tutkimukseen he ja heidän lapsensa osallistuvat. Vanhemmat ovat myös allekirjoittaneet suostumuslomakkeen. Tutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja näin ollen lapsilta on myös kysytty lupa tutkimukseen osallistumiseen. Lapsille annettiin mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen. Tutkittaessa lapsia on eettisesti tärkeää kysyä lapselta suostumus tutkimukseen sekä antaa lapselle mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen (Einarsdóttir 2007, 205-206).

Tutkimukseen osallistuvia tulee suojata tunnistettavuudelta. Käyttämäni tilastollinen aineisto oli valmiiksi koodattu numeeriseen muotoon eli anonymisoitu. Tämän ansioista vastauksista ei ole mahdollista tunnistaa yksittäisiä vastaajia. Käyttämäni taustatietolomakkeen vastaukset olivat anonymisoitu, sisältäen kuitenkin joitakin osallistujien tunnistetietoja (esimerkiksi avoimissa kysymyksissä näkyi henkilöiden oikeita nimiä). Hyödynsin aineistoja niin, että osallistujien henkilöllisyys ei voi paljastua. Vastaajien anonymiteetti on siis säilynyt koko tämän tutkimuksen teon ajan.

Tätä tutkimusta varten olen allekirjoittanut sitoumuksen tutkimusaineiston käytöstä. Olen sitoutunut käsittelemään aineistoa luottamuksellisesti sekä noudattamaan sitoumuksessa määriteltyjä aineiston käyttöön ja säilytykseen liittyviä ehtoja. Tutkimusaineistoa säilytetään muistitikulla ja tiedot hävitetään tikulta asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Aineistoa käsittelen siten, etteivät ulkopuoliset pääse käsiksi aineistoon. Tutkimuksesta saatuja tietoja tulee säilyttää luottamuksellisesti, eikä tutkimustietoja saa luovuttaa ulkopuolisille eikä sitä voi käyttää muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 116).

6 TULOKSET

Tässä luvussa käsittelen tuloksia tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä. Ensiksi tarkastelen sukupuolen ja lasten raportoimien tunteiden välistä yhteyttä. Toiseksi tarkastelen vanhempien arvioimien lasten temperamentti- ja sukupuolen yhteyttä. Kolmanneksi tarkastelen vanhempien arvioimien lasten temperamentti- ja lasten raportoimien tunteiden yhteyksiä toisiinsa.

6.1 Lasten raportoimissa tunteissa ei sukupuolieroja

Lasten raportoimia tunteita ja sukupuolen välistä yhteyttä tarkasteltaessa ei löytynyt tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Taulukosta 3 nähdään, etteivät tytöt ja pojat siis eroa ilon, kiukun ja surun tunteen osalta toisistaan.

TAULUKKO 3. Tyttöjen ($n = 486$) ja poikien ($n = 412$) väliset erot raportoituissa tunteissa Mann-Whitney U-testillä mitattuna

		md	vaihteluväli	U	p
Ilo	Tytöt	1	3	96245	.197
	Pojat	1	3		
Kiukku	Tytöt	1	3	95621	.063
	Pojat	1	3		
Suru	Tytöt	1	3	100371.5	.939
	Pojat	1	3		

6.2 Sukupuolierot aktiivisuus ja häirittävyys temperamentti-piirteissä

Tarkasteltaessa temperamenttipiirteitä, jotka tutkimuksessa ovat positiivinen emotionaalisuus, sosiaalisuus, negatiivinen emotionaalisuus, aktiivisuus, häirittävyys ja ujous, löytyy tilastollisesti merkitsevä ero kahden temperamenttipiirteiden ja sukupuolen väliltä. Taulukosta 4 huomataan näiden temperamenttipiirteiden olevan aktiivisuus ja häirittävyys. Aktiivisuudessa on havaittavissa tilastollisesti merkitsevä keskiarvoero poikien ollessa tyttöjä keskimäärin aktiivisempia. Sukupuolten välillä häirittävyys temperamenttipiirteessä on havaittavissa olevan tilastollisesti merkitsevä keskiarvoero tyttöjen ollessa poikia vähemmän häiritsevempiä. Muissa temperamenttipiirteissä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä sukupuolieroja.

TAULUKKO 4. T-testillä mitatut tyttöjen (n = 374) ja poikien (n = 306) väliset erot temperamenttipiirteissä

	Tytöt		Pojat		t-testi			
	ka	kh	ka	kh	t	df	p	d
Positiivinen emotionaalisuus	4.98	.632	5.06	.743	-1.65	600	.099	
Sosiaalisuus	4.93	.811	4.85	.992	1.12	587	.263	
Negatiivinen emotionaalisuus	3.55	.811	3.63	.603	-1.49	627	.137	
Aktiivisuus	4.87	.716	4.89	.949	-3.56	556	<.01	.28
Häirittävyys	3.34	.875	3.67	.830	-4.97	678	<.01	-.38
Ujous	3.38	.962	3.43	1.01	-0.6	678	.546	

6.3 Ilon tunne ei ole yhteydessä temperamenttipiirteisiin

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, millaisia yhteyksiä vanhempien arvioimien lasten temperamenttipiirteiden ja lasten raportoimien tunteiden välillä on. Näiden ilmiöiden välistä yhteyttä tutkittiin vertailemalla raportoitujen tunteiden ja temperamenttipiirteiden välisiä korrelaatioita. Taulukkoon 5 on koottu temperamenttipiirteiden ja lasten raportoimien iloisuuden, kiukkuisuuden ja surullisuuden tunteiden väliset korrelaatiot. Iloisuus ei ole tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä eri temperamenttipiirteisiin. Temperamenttipiirteiden sekä kiukkuisuuden ja surullisuuden tunteiden väliset korrelaatiot ovat suhteellisen pieniä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

TAULUKKO 5. Temperamenttipiirteiden yhteys lasten raportoimiin tunteisiin Spearmanin korrelaatiolla

Temperamenttipiirre	Ilo (N = 669)	Kiukku (N = 667)	Suru (N = 668)
Positiivinen emotionaalisuus	.037	.003	-.084*
Sosiaalisuus	-.034	.113**	.024
Negatiivinen emotionaalisuus	.044	.080*	.080*
Aktiivisuus	.008	.043	.018
Häirittävyys	.031	-.010	.020
Ujous	-.034	-.002	-.016

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p \leq .01$

Kiukun yhteys temperamenttipiirteisiin. Kiukun tunne on yhteydessä temperamenttipiirteistä sosiaalisuuteen ja negatiiviseen emotionaalisuuteen. Kiukun yhteys näihin temperamenttipiirteisiin on positiivinen. Mikä tarkoittaa, että mitä sosiaalisemmaksi vanhemmat arvioivat lapsen olevan, sitä enemmän lapsi kokee kiukkuisuuden tunnetta. Tarkasteltaessa negatiivisen emotionaalisuuden

temperamenttipiirrettä voidaan todeta lasten kokevan enemmän kiukkuisuuden tunnetta mitä negatiivisesti emotionaalisemmaksi vanhemmat arvioivat lapsen olevan. Muiden temperamenttipiirteiden ja kiukkuisuuden tunteen välillä ei havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

Surullisuuden yhteys temperamenttipiirteisiin. Surullisuus korreloi osaltaan merkitsevästi positiivisen emotionaalisuuden ja negatiivisen emotionaalisuuden temperamenttipiirteiden kanssa. Tarkasteltaessa positiivista emotionaalisuutta huomataan tämän olevan yhteydessä surun tunteeseen negatiivisesti. Tämä tarkoittaa, että mitä positiivisesti emotionaalisemmaksi lapsi arvioidaan, sitä vähemmän hän kokee surullisuuden tunnetta. Negatiivisen emotionaalisuuden kanssa surullisuus korreloi puolestaan positiivisesti, mikä tarkoittaa sitä, että mitä negatiivisesti emotionaalisemmaksi lapsi arvioidaan, sitä enemmän hän kokee surullisuuden tunnetta. Muiden temperamenttipiirteiden ja surullisuuden välillä ei havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

7 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin esiopetuksen oppilaiden raportoimia tunteita ja vanhempien arvioimia lastensa temperamenttipiirteitä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää vanhempien arvioimia lasten temperamenttipiirteiden yhteyttä lasten raportoimiin tunteisiin. Tarkastelun kohteena olivat myös sukupuolten väliset erot lasten raportoimissa tunteissa ja temperamenttipiirteissä.

Kuten aiemmin todettiin lapsia tutkittaessa, käytetään usein yhdistelmämenetelmää, sillä yksi menetelmä ei välttämättä tuota tutkijan etsimää tietoa (Uusi-autti & Määttä 2013, 104). Tutkimuksessa ilmiötä tarkasteltiin sekä aikuisten että lasten näkökulmien pohjalta, mikä rikastutti tutkimusta ja mahdollisti ilmiön kattavan käsittelyn. Tunteiden tarkasteleminen lasten raportoimana mahdollisti ilmiön tarkastelemisen lasten omista näkökulmista.

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tulokset osoittivat, että temperamenttipiirteet eivät selittäneet päivän iloisuuden tunnetta, mutta kiukkuisuus ja surullisuus olivat yhteydessä temperamenttipiirteisiin. Lisäksi tulokset osoittivat temperamenttipiirteiden olevan yhteydessä sukupuoliin. Ilmeinen temperamenttipiirteiden ja sukupuolen yhteys oli aktiivisuuden ja häiritävyyden temperamenttipiirteissä. Tuloksista selvisi myös, että lasten raportoimien tunteiden ja sukupuolen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

7.1.1 Temperamentin ja tunteiden väliset yhteydet

Tämän tutkimuksen yksi tärkein tarkastelun kohde oli vanhempien arvioimien temperamenttipiirteiden ja lasten raportoimien tunteiden välinen yhteys. Korrelaatioiden tarkastelun ja saatujen tulosten perusteella näyttää siltä, että temperamenttipiirteet ja osa raportoiduista tunteista ovat yhteydessä toisiinsa. Puttosen

(2004) ja Watsonin (2000) käsitykset siitä, että temperamenttiin pohjautuu tunteellisuus ja erilaiset tunnekokemukset vahvistavat saamiani tuloksia.

Negatiivisten tunteiden reaktiivisuus. Temperamenttipiirteiden ja tunteiden välinen yhteys korostui negatiivisten tunteiden kohdalla. Kyseistä yhteyttä voi selittää Watsonin (2000, 28) luonnehtima oletus siitä, että negatiiviset mielialat ovat luonteeltaan reaktiivisia positiivisiin mielialoihin verrattuna. Negatiivisten tunteiden ollessa reaktiivisia voidaan nähdä, että tunteiden pohjalla vaikuttava temperamentti tulee selkeämmin esiin negatiivisissa kuin positiivisissa tunteissa. Tämä voi selittää tutkimukseni tuloksen siitä, ettei iloisuus ollut yhteydessä temperamenttipiirteisiin. Tutkimuksen tulos saattaa johtua myös siitä, että ilo on tunteena yleisin positiivinen tunne ja lapset kokevat usein olevansa tyytyväisiä tilanteeseensa (Ben-Ze'ev 2000, 450), jolloin ilo ei tuota temperamenttipiirteissä suuria eroavaisuuksia.

Positiivisen ja negatiivisen emotionaalisuuden tunnevaikutus. Tarkasteltaessa kiukun ja surun tunteita, joita pidetään negatiivisina, esille nousi temperamenttipiirteistä negatiivinen emotionaalisuus sekä surun kohdalla myös positiivinen emotionaalisuus, tosin negatiivisesti. Toisin sanoen positiivisesti emotionaalinen lapsi tunsu vähemmän surullisuuden tunnetta. Watson (2000, 184) on tutkimuksissaan löytänyt negatiivisen emotionaalisuuden vaikuttavan kiukun ja surun tunteisiin. Lisäksi Watson (2000, 186) on löytänyt myös negatiivisen yhteyden positiivisen emotionaalisuuden ja surun tunteen välillä. Näitä tuloksia voidaan perustella ajatuksella, että temperamenttipiirteeltään negatiivisesti emotionaaliset ovat taipuvaisia tuntemaan enemmän negatiivisia tunteita, kun taas positiivisesti emotionaaliset kokevat enemmän positiivisia tunteita (Watson 2000, 16).

Yksilöllisiä eroja tunteissa tuottaa, positiivisten ja negatiivisten emotionaalisuuksien aikaansaamat toiminnot ja olosuhteet, joilla on merkittäviä tunnevaikutuksia (Watson 2000, 187). Watson (2000, 189) on esittänyt, että positiivisesti emotionaaliset ihmiset kokevat positiivisia tunteita sen vuoksi, että he ovat aktiivisesti mukana erilaisissa tapahtumissa, mitkä tuottavat hyvää oloa. Negatiivisesti emotionaaliset ihmiset puolestaan, voivat omalla toiminnallaan tuottaa

itselleen epämiellyttäviä tapahtumia ja kokemuksia, joista seuraa negatiivinen mieliala (Watson 2000, 189). Séguin ja MacDonald (2018, 1159) ovat myös pohtineet negatiivisesti temperamenttisten lasten ylläpitävän negatiivisia näkymiä ja kokevan elämäntapahtumia negatiivisella tavalla. Tällaisilla lapsilla on heidän mukaansa myös vaikeuksia hallita omaa käyttäytymistään.

Kiukun tunteen sosiaalinen puoli. Lisäksi tutkimuksessa löytyi yhteys sosiaalisen temperamenttipiirteen ja kiukkuisuuden tunteen väliltä. Sosiaalisella temperamenttipiirteellä tarkoitetaan muiden seuraan hakeutumista, heidän seurastaan nauttimista sekä yhdessäolon asettamista yksinolon edelle (Keltikangas-Järvinen 2015, 82). Vaikka sosiaaliseen kanssakäymiseen liitetäänkin vahvasti positiivisia tunteita (Watson 2000, 74), tutkimuksessa temperamenttipiirteiltään sosiaaliset lapset kokivat kiukkuisuuden tunnetta. Tämä voi johtua siitä, että temperamentiltaan sosiaaliset lapset ottavat jatkuvasti sosiaalisia riskejä ja ajautuvat näin enemmän riitatilanteisiin, jotka aiheuttavat lapsille kiukun tunnetta. Watsonin (2000, 28) mukaan uhkaaviksi ja vaarallisiksi tulkituissa tilanteissa negatiivinen mieliala yleensä lisääntyy.

Kiukun tunnetta sosiaalisen temperamentin omaavilla lapsilla voi myös selittää puutteet konfliktien käsittelyssä. Lapsilla ei välttämättä vielä ole kokemusta ja sopivia selviytymistekniikoita, joilla ristiriitatilanteet voitaisiin ratkaista. Tällaisissa tilanteissa tarvitaan aikuista tarjoamaan tietoa ja selviytymisstrategioita sekä avustamaan ja mallintamaan niitä, jotta lapset oppivat käyttämään strategioita keskenään (Kean 1999, 11).

Kappaleessa 2.2.3 kiukun tunnetta tarkasteltaessa huomattiin sen ilmenevän tilanteissa, jotka eivät vastaa yksilön tavoitteita. Lisäksi kiukun aiheuttaa usein tunne, jossa ihmistä estetään tekemästä halunsa mukaan. Nämä viittaavatkin siihen, että lapsilla kiukun tunne ilmenee yllensä, silloin kun lapsen toimintaa rajoitetaan eikä hän voi toimia oman tahtonsa mukaan. Lasten toimintaa voivat rajoittaa vertaiset, mutta myös aikuiset.

7.1.2 Sukupuoli temperamentin ja tunteiden selittävänä tekijänä

Temperamenttipiirteiden ja lasten raportoimien tunteiden välisen yhteyden selvittämisen lisäksi toinen tärkeä tarkastelun kohde tässä tutkimuksessa oli sukupuolierojen tarkasteleminen sekä temperamenttipiirteissä että lasten raportoimissa tunteissa. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan sukupuoli oli yhteydessä temperamenttipiirteisiin siten, että pojat olivat temperamentiltaan aktiivisempia kuin tytöt. Sukupuoli oli yhteydessä myös häiritävyyteen, sillä tulosten mukaan tytöt arvioitiin temperamenttipiirteiltään vähemmän häiritävämmiksi kuin pojat.

Aiemmissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia, kuin tässä tutkimuksessa. Esiopetuksen oppilaista poikien havaittiin olevan aktiivisempia sekä vähemmän sopeutuvaisia. Esiopetuksen oppilaista tyttöjen puolestaan todettiin olevan herkempiä poikiin verrattuna. (Martin, Wisenbaker, Baker & Huttunen 1997, 343.) Else-Questin ja muiden (2006) mukaan tytöt ovat parempia säilyttämään tarkkaavaisuutensa kuin pojat ja pojat ovat puolestaan temperamenttipiirteiltään tyttöjä aktiivisempia. Edelleenkaan ei kuitenkaan ole saatu täysin yhteneviä tutkimustuloksia, sillä De Boon ja Kolkinin (2007) tekemässä tutkimuksessa sukupuolieroja löytyi positiivisessa emotionaalisuudessa, missä tytöillä oli suurempi pistemäärä verrattuna poikiin. Tutkimusten erilaiset tulokset voivat johtua osittain temperamentin kulttuurisesta luonteesta, sillä temperamenttipiirteiden kehittymistä muokkaa kulttuurinen konteksti ja stereotypiat.

Stereotypiat ja sosiaalinen ympäristö. Sukupuolieroja temperamenttipiirteissä voi selittää yleiset stereotypiat. Vaikka stereotypioiden läsnäolo ei vahvista tai kumoa sukupuolierojen esiintymistä temperamenttipiirteissä, sukupuolisteereotypiat voidaan kuitenkin liittää temperamentin sukupuolieroihin. Myös sukupuolien stereotyypisillä tunteilla voi olla merkitystä sukupuolierojen kehitymisessä. (Else-Quest 2012, 488-489.) Else-Quest ja muut (2006, 62) pitävät sukupuolien temperamenttieroavuuksia yhtenä oleellisimpana asiana sukupuolierojen kehitysmalleissa sekä sukupuolieroja persoonallisuudessa, tunteissa ja sopeutumisessa.

Sosiaalinen ympäristö voi myös osaltaan vahvistaa ja ylläpitää sukupuoli-eroja temperamentti- ja tunteiden piirteissä (Else-Quest 2012, 481). Lasten temperamentti- ja tunteiden kehittymiseen ja temperamentin ilmaisemiseen vaikuttaa vanhempien sosiaalinen käytös. Vanhempien lisäksi lasten opettajat, muut lapset sekä media vaikuttavat temperamentin sukupuolieroihin. (Else-Quest 2012, 488.) Temperamentin merkitys emotionaalisuudessa on osittain muiden ihmisten aikaansaama, sillä temperamentti ei esiinny tyhjiössä (Lazarus 1991, 324).

Yksilölliset erot tunteissa vahvempia kuin biologiset sukupuolierot. Tuloksissa ei havaittu merkittäviä eroja lasten raportoimien tunteiden ja sukupuoli-erojen väliltä. Aiempien tutkimuksien tulokset eroavat kuitenkin saamastani tuloksesta, sillä tyttöjen ja poikien väliltä on löytynyt eroja koetuissa tunteissa (Chaplin & Aldao 2013; de Boo & Kolk 2007; Lämsä ym. 2012). Chaplinin ja Aldaon (2013) tutkimuksessa pojat kokivat enemmän negatiivisia tunteita ja tytöt taas kokivat enemmän positiivisia tunteita. De Boon ja Kolkin (2007) sekä Lämsän ja muiden (2012) tekemissä tutkimuksissa tulokset olivat yhteneväisiä Chaplinin ja Aldaon (2013) tutkimuksen kanssa. Tällaisia tuloksia ei kuitenkaan löytynyt tutkimuksessani, mikä voi johtua osittain siitä, että aiemmissä tutkimuksissa on tarkasteltu positiivisia ja negatiivisia tunteita sekä mielialoja, kun tutkimuksessani keskityttiin tarkastelemaan iloa, kiukkua ja surua. Kim, Riser ja Deater-Deckard (2011, 140) ovat todenneet yksilöllisten erojen tunteissa olevan paljon suurempia kuin poikien ja tyttöjen väliset erot. Näin ollen yksilölliset erot voivat piilottaa alleen sukupuoli-erot tässä tutkimuksessa.

7.1.3 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että temperamentti- ja tunteiden piirteet voivat olla yhteydessä lasten raportoimiin tunteisiin. Tulos on osoitus siitä, että temperamentti- ja tunteiden piirteillä on oma roolinsa lasten tunteiden kokemisessa. Tutkimuksen valossa näyttää siltä, että kielteiset tunteet ovat eniten yhteydessä temperamentti- ja tunteiden piirteisiin. Tätä tietoa voidaan hyödyntää lasten kanssa toimiessa ja lasten käyttökseen puututtaessa, sillä kielteiset tunteet aiheuttavat paljon riitatilanteita ja häiriötä. On tärkeä ymmärtää mikä aiheuttaa nämä yksilölliset erot

temperamenttipiirteissä, jotta voidaan kehittää strategioita ja toimenpiteitä, joilla voidaan puuttua sosiaalisiin ongelmiin käyttäytymisessä ja tunneosaamisessa (Séguin & MacDonald 2018, 1158).

Lasten yksilöllisiä temperamenttipiirteitä on tärkeä tunnistaa, sillä Kean (1999, 11) on tutkimuksessaan havainnut lasten temperamentin vaikuttavan lasten saamaan huomioon. Tulokset osoittivat, että vaikean temperamentin omaavat lapset antoivat ja saivat huomattavasti enemmän negatiivista huomiota, kun taas helpon temperamentin omaavat lapset antoivat ja saivat huomattavasti enemmän positiivista huomiota (Kean 1999, 11). Lasten temperamenttipiirteiden ei kuitenkaan tulisi määrittää lapseen kohdistuvaa käyttäytymistä. Eikä yhteiskunnan ja varhaiskasvatuksen tulisi suosia toisia temperamenttipiirteitä enemmän kuin toisia.

Tunteiden kehitykseen puolestaan vaikuttaa sosiaaliset olosuhteet, joissa ne ilmenevät (Thompson ym. 2011, 447). Lapset ovatkin yhteydessä päivän aikana useisiin erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin. Näissä tunteilla on merkittävä rooli sekä ohjatessa yksilön toimintaa että opeteltaessa tunteiden merkitystä. Varhaiskasvatuksessa olisi tärkeä osata huomioida nämä lasten yksilölliset temperamenttipiirteet sekä niihin liittyvät tunteet, jotta lasten oppiminen olisi tehokkainta sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa.

Tunteiden sukupuolierojen esiintymättömyys voi johtua siitä, että esikouluympäristö ei lisää stereotyyppisiä lasten sukupuolieroja tunteiden kokemisessa ja ilmenemisessä. Tutkimukseni tulosten mukaan näyttäisi siltä, että tutkimukseen osallistuneissa esiopetusryhmissä lapsia ei nähdä ja kohdata sukupuolensa edustajina vaan yksilöinä. Lisäksi tutkimuksen perusteella voidaan sanoa sukupuolierojen näkyvän temperamenttipiirteissä. Tulokset osoittavat, että lasten käytöksestä osa voidaan ymmärtää johtuvan sukupuolieroista temperamenttipiirteissä. On kuitenkin tärkeä huomioida, että kaikki eivät omaa näitä yleisiä yhteyksiä ja eroja, sillä osa lapsista voi olla temperamenttipiirteiltään sukupuolistereotyyppioiden vastaisia.

Yhteiskunnassa vallitsevat stereotypiat tulisikin tiedostaa, jotta voi omalla käytöksellään edistää lasten tasa-arvoista kohtaamista. Tytöille ja pojille tulisi

antaa samanlaiset mahdollisuudet toteuttaa itseään. Nyky-yhteiskunnassa ei leikkejä tulisikaan jaotella tyttöjen ja poikien leikeiksi. Lisäksi on tärkeä tarkastella omaa käyttäytymistä ja puhetapaa, jotta luo omalla toiminnallaan sukupuolineutraalin ja yksilöllisiä eroja tukevan kasvatusympäristön.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet

Pohdittaessa tutkimuksen tuloksia, on hyvä huomioida tutkimuksen luotettavuutta. Määrällisessä tutkimuksessa luotettavuutta voidaan tutkia reliabiliteetin ja validiteetin käsitteillä. Reliabiliteetilla tarkoitetaan analyysin johdonmukaisuutta ja mittaustulosten toistettavuutta. Validiteetilla tarkoitetaan mittaako tutkimus sitä, mitä on ollut tarkoitus tutkia. (Metsämuuronen 2011, 65, 74.) Luotettavuuden lisäksi tarkastelen tutkimuksen yleistettävyyttä, rajoitteita ja vahvuuksia sekä lopuksi esitän jatkotutkimushaasteita tutkimukseni pohjalta.

7.2.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Tutkimukseen osallistuneita esiopetuksen oppilaita oli yli 200, jolloin tutkimuksen toteuttaminen määrällisin menetelmin antaa luotettavia tuloksia. Tutkimuksen yleistettävyydessä on tärkeä huomioida, että tutkimus toteutettiin kahdella keskisuurella paikkakunnalla. Tällöin kaikki tutkittavat tulevat samantyyppisistä kasvuympäristöistä. Tämä heikentää tutkimuksen yleistettävyyttä, kun tarkastellaan lapsia erilaisista kasvuympäristöistä. Samoin tutkimuksen yleistettävyyttä heikentää tutkimuksen aineiston kerääminen lapsilta yhden viikon ajan, jolloin yksittäisen viikon tapahtumien merkitys on korostunut. Lisäksi on tärkeä huomioida, että mobiilipäiväkirjassa kysyttiin iloa, surua ja kiukkua koskevia kysymyksiä. Lapset ovat voineet kokea muitakin tunteita, mutta heidän on täytynyt vastata näitä tunteita koskeviin kysymyksiin. Tämän vuoksi on parempi kertoa lasten raportoimista tunteista kuin kokemista tunteista.

Temperamenttimittarin luotettavuus. Tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää temperamenttipiirteiden korkeita Cronbachin alfa-kertoimia, jotka osoittavat summamuuttujien sisältämien osioiden keskinäistä yhdenmukaisuutta.

Temperamenttimittari osoittautui näiden kertoimien perusteella reliaabeliksi, sillä Cronbachin alfa-kertoimet ylittivät yleisenä pidetyn .60 raja-arvon.

Tutkimuksen luotettavuutta heikentää temperamentin mittaaminen kyselylomakkeella, jonka lasten vanhemmat täyttivät lapsiinsa liittyen. Tämä vaikuttaa saatuihin tuloksiin ainakin joissain määrin, sillä Rothbartin ja Gartsteinin (2008, 322) mukaan vanhemmat arvioivat tyypillisesti lapsensa keskimääräistä helpommaksi temperamentiltaan. Kyselymittareilla mitattaessa vastauksissa voi näkyä vanhempien näkemuserot keskimääräisestä lapsesta, johon heidän pyydetään omaa lasta vertaamaan. Lisäksi kyselylomake voi ohjata vanhempaa vastaamaan siihen kuten ajattelee haluttavan vastata. (Rothbart & Gartstein 2008, 322.)

Tutkimuksessa hyödynnetyn taustatietokyselyyn vastausprosentti (vanhempien 75,8%) oli melko suuri, joka parantaa tutkimuksen luotettavuutta. Toisaalta on tärkeää pohtia, että ketkä vanhemmista ovat jättäneet vastaamatta, sillä he voivat edustaa esimerkiksi jotain tiettyä sosioekonomista luokkaa. Temperamenttipiirteitä tutkittaessa on lisäksi hyvä huomioida, että taustatietokyselyyn vastaavista vanhemmista 80 prosenttia oli naisia. Tutkimuksessa on havaittu, että äidit ja isät voivat arvioida lastensa temperamenttipiirteitä eri tavalla (Olino, Durbin, Klein, Hayden & Dyson 2013, 127).

Mobiilipäiväkirjamenetelmän luotettavuus. Mobiilipäiväkirjan käyttöä voidaan puolestaan pitää tutkimuksen vahvuutena, sillä sen avulla tieto on saatu kerättyä lapsilta suoraan esiopetuspäivän aikana. Mobiilipäiväkirjan soveltuvuutta lasten kokemusten tutkimiseen on tutkittu ja Rönkä, Sevón, Räikkönen ja Hintikka (2017) ovat tutkimuksessaan todenneet sen toimivan hyvin kerättäessä tietoa lapsilta. Kyseisessä tutkimuksessa todettiin myös, että lasten kertomat kokemukset tunteistaan ovat yhteneväisiä aikuisten näkemysten kanssa (Rönkä ym. 2017, 521). Tämä vahvistaa lasten tunnekokemusten luotettavuutta tutkimuksessani. Menetelmän vahvuutta lisää myös korkea vastausprosentti, joka tunnekysymysten kohdalla vaihteli 84-90 prosentin välillä. Rönkä ja muut (2017, 520) huomasivat tutkimuksessaan lasten olevan motivoituneita ja sitoutuneita osallistumaan mobiilipäiväkirjan täyttöön koko viikon ajan.

Tunnekysymyksiä tarkasteltaessa on hyvä huomioida, että mobiilipäiväkirjaan vastaaminen on saattanut vaikuttaa lasten arvioimiin tunteisiin. Lapsi, joka kokee menetelmän mieluisana, saattaa antaa kyselyhetkellä positiivisemmän arvioon tunteistaan kuin lapsi, joka ei pidä menetelmästä. Tunnekysymysten tarkasteleminen kesken esiopetusarjen on voinut myös vaikuttaa lasten raportoimiin tunteisiin, sillä lapsen tekeminen ennen kyselyyn vastaamista on voinut vaikuttaa kyselyhetken tunteeseen. Esimerkiksi, jos lapsen on täytynyt keskeyttää mieluinen leikki vastatakseen mobiilipäiväkirjaan, on tämä voinut vaikuttaa lapsen kyselyhetken tunteeseen negatiivisesti. Lasten vastauksiin on saattanut vaikuttaa myös aikuisten ja muiden lasten läsnäolo vastaustilanteessa.

7.2.2 Jatkotutkimushaasteet

Tutkimuksen pohjalta esitän muutaman mahdollisen jatkotutkimushaasteen. Yhtenä jatkotutkimushaasteena pohdin sekä pidempiaikaisen että pitkittäistutkimuksen tekemistä temperamentti- ja tunteiden välisestä yhteydestä. Toisena jatkotutkimushaasteena nousi esiin millaisia tunteita eri temperamentti- ja tunteiden omaavat lapset kokevat erilaisten toimintojen jälkeen.

Tutkimuksessa lasten tunteita tarkasteltiin viikon ajan lasten ollessa esiopetuksessa. Viikon aikaiset tapahtumat ovat korostuneet lasten tunteiden tarkastelussa. Olisikin mielenkiintoista tutkia jatkossa pidemmältä aikaväliltä lasten raportoimia tunteita, jolloin yksittäisten tapahtumien vaikutus raportoimissa tunteissa pienenee ja saataisiin kattavampi kuva temperamentti- ja tunteiden vaikutuksesta tunteisiin. Tämän lisäksi temperamentti- ja tunteiden välistä yhteyttä voitaisiin tutkia pitkittäistutkimuksena. Lapsilta voitaisiin kysyä kokemia tunteita varhaiskasvatusikäisenä sekä myöhemmin uudelleen samaan teemaan liittyen. Tällöin pystyttäisiin näkemään vaikuttavatko temperamentti- ja tunteiden välistä yhteyttä tunteisiin myös myöhemmällä iällä sekä miten niiden yhteys muuttuu lasten kasvaessa.

Tekemässäni tutkimuksessa ei selvinnyt, mitä lapset olivat tehneet ennen mobiilipäiväkirjaan vastaamista. Koska tunteiden ilmeneminen on usein ulkoisten tapahtumien seurausta (Nummenmaa 2010, 24), olisikin mielenkiintoista

saada selville millaiset tilanteet varhaiskasvatuksen arjessa saavat lasten temperamenttipiirteiden erilaiset tunnekokemukset esille. Tutkittua tietoa hyödyntämällä varhaiskasvatuksessa osattaisiin huomioida lasten yksilölliset käyttäytymiset erilaisissa tilanteissa.

Tämän tutkimuksen tulokset voivat luoda pohjan, jolla lasten ajatellaan käyttäytyvän, mutta tärkeää on tutustua lapsiin ja huomioida lasten yksilölliset ominaisuudet sekä käyttäytymismuodot. Keltikangas-Järvinen (2015, 233) onkin todennut, että eri temperamenttipiirteitä omaavat ihmiset voidaan vaatia noudattavan samoja yhteiskunnan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen sääntöjä. Kasvatus, jolla tämä päämäärä saavutetaan, tulisi kuitenkin räätälöidä jokaiselle lapselle yksilöllisesti sopivaksi (Keltikangas-Järvinen 2015, 233). Lapset tuleekin nähdä yksilöinä eikä sukupuolensa ja ryhmänsä edustajana, joilla kaikilla on omat temperamenttipiirteet sekä tunnekokemuksensa.

LÄHTEET

- Alasuutari, M. 2016. Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa M. Husso & R. Heiskola (toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki: Gaudeamus, 122-141.
- Bates, J. E., Goodnight, J. A. & Fite, J. E. 2008. Temperament and emotion. Teoksessa M. Lewis, J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett (toim.) Handbook of emotions. New York: Guilford Press, 458-496.
- Ben-Ze'ev, A. 2000. The subtlety of emotions. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chaplin, T. M. & Aldao, A. 2013. Gender differences in emotion expression in children: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 139 (4), 735-765.
- Clark, A. 2010. Young children as protagonists and the role of participatory, visual methods in engaging multiple perspectives. *American Journal of Community Psychology*, 46 (1-2), 115-123.
- Davidson, R. J. 1994. On emotion, mood, and related affective constructs. Teoksessa P. Ekman & R. J. Davidson (toim.) The nature of emotion: Fundamental questions. New York: Oxford University Press, 51-55.
- de Boo, G. M. & Kolk, A. M. 2007. Ethnic and gender differences in temperament, and the relationship between temperament and depressive and aggressive mood. *Personality and Individual Differences*, 43 (7), 1756-1766.
- Einarsdóttir, J. 2007. Research with children: Methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15 (2), 197-211.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Murphy, B., Maszk, P., Smith, M. & Karbon, M. 1995. The role of emotionality and regulation in children's social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 66 (2), 1360-1384.
- Ekman, P. & Cordaro, D. 2011. What is meant by calling emotions basic. *Emotion Review*, 3 (4), 364-370.
- Else-Quest, N. M. 2012. Gender differences in temperament. Teoksessa M. Zentner & R. L. Shiner (toim.) Handbook of temperament. New York: Guilford Press, 479-496.
- Else-Quest, N. M., Hyde, J. S., Goldsmith, H. H. & Van Hulle, C. A. 2006. Gender differences in temperament: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 132 (1), 33-72.

- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, R. A. & McCall, R. B. 1987. Roundtable: What is temperament? four approaches. *Child Development*, 58 (2), 505-529.
- Harden, J., Scott, S., Backett-Milburn, K. & Jackson, S. 2000. Can't talk, won't talk?: Methodological issues in researching children. *Sociological Research Online*, 5 (2), 104-115.
- Horgan, D. 2017. Child participatory research methods: Attempts to go 'deeper'. *Childhood*, 24 (2), 245-259.
- Izard, C. E. 1977. *Human emotions*. New York: Plenum Press.
- Karlsson, L. 2012. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 17-63.
- Karlsson, L. 2013. Storycrafting method-to share, participate, tell and listen in practice and research. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences*, 6 (3 special issue), 1109-1117.
- Karlsson, L. 2016. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa K. P. Kallio, A. Ritala-Koskinen, N. Rutanen & T. Mälkiä (toim.) *Missä lapsuutta tehdään?*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura, 121-142.
- Kean, J. 1999. Children's temperaments and their relation to behaviour and emotion across different contexts. Paper presented 29.4.-2.5.1999 at the Early Childhood Council Annual Conference. Viitattu 17.5.2020
<https://eric.ed.gov/?id=ED430698>
- Keltikangas-Järvinen, L. 2015. *Temperamentti: Ihmisen yksilöllisyys*. Helsinki: WSOY.
- Kerr, M., Lambert, W. W. & Bem, D. J. 1996. Life course sequelae of childhood shyness in Sweden. *Developmental Psychology*, 32 (6), 1100-1105.
- Kim, J., Riser, D. & Deater-Deckard, K. 2011. Emotional development. Teoksessa B. B. Brown & M. J. Prinstein. (toim.) *Encyclopedia of adolescence*. San Diego: Academic Press, 135-141.
- Korvela, P. & Rönkä, A. 2014. Arkielämä näkökulmana perheeseen. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme & K. Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*, 192-214.

- Lämsä, T., Rönkä, A., Poikonen, P. & Malinen, K. 2012. The child diary as a research tool. *Early Child Development and Care: Early Child Care and Education in Finland*, 182 (3-4), 469-486.
- Lazarus, R. S. 1991. *Emotion and adaptation*. New York: Oxford University Press.
- Levenson, R. W. 2011. Basic emotion questions. *Emotion Review*, 3 (4), 379-386.
- Malinen, K., Rönkä, A., Lämsä, T., Sevón, E., Poikonen, P. & Kinnunen, U. 2009. Perhe-elämän paletti: Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) *Perhe-elämän paletti: Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 251-272.
- Malinen, K., Rönkä, A., Tolvanen, A., Sevón, E. & Jokinen, K. 2015. A mobile diary method for studying children's and adolescents' emotions: A pilot study. *Social Inquiry into Well-Being*, 1 (2), 51-60.
- Martin, R. P., Wisenbaker, J., Baker, J. & Huttunen, M. O. 1997. Gender differences in temperament at six months and five years. *Infant Behavior and Development*, 20 (3), 339-347.
- Matthiesen, N. & Szulevicz, T. 2018. Mom, dad, and the research object: The ethics of conducting research based on your own children's everyday life. *Anthropology & Education Quarterly*, 49 (3), 329-339.
- Mervielde, I. & De Pauw, S. S. 2012. Models of child temperament. Teoksessa M. Zentner & R. L. Shiner (toim.) *Handbook of temperament*. New York: Guilford Press, 21-40.
- Metsämuuronen, J. 2011. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: E-kirja opiskelijalaitos*. Helsinki: International Methelp.
- Nummenmaa, L. 2009. *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nummenmaa, L. 2010. *Tunteiden psykologia*. Helsinki: Tammi.
- Olino, T. M., Durbin, C. E., Klein, D. N., Hayden, E. P. & Dyson, M. W. 2013. Gender differences in young children's temperament traits: Comparisons across observational and parent-report methods. *Journal of Personality*, 81 (2), 119-129.
- Puttonen, S. 2004. Temperamentti ja emootiot. *Psykologia: Tiedepoliittinen Aikakauslehti*, 39 (1), 67-73.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. 2009. Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) *Perhe-elämän paletti*:

- Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 11-19.
- Rönkä, A., Sevón, E., Räikkönen, E. & Hintikka, T. 2017. Manuscript: You have a message from illi! the mobile diary in researching children's daily experiences. *Child Indicators Research*, 10 (2), 505-523.
- Rothbart, M. K. 2012. Advances in temperament. Teoksessa M. Zentner & R. L. Shiner (toim.) *Handbook of temperament*. New York: Guilford Press, 3-20.
- Rothbart, M. K. & Derryberry, D. 1981. Development of individual differences in temperament. Teoksessa M. E. Lamb & A. L. Brown (toim.) *Advances in developmental psychology*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 37-86.
- Rothbart, M. K. & Gartstein, M. A. 2008. Temperament. Teoksessa Haith, M.M & Benson, J.B (toim.) (toim.) *Encyclopedia of infant and early childhood development*. San Diego: Academic Press, 318-332.
- Rothbart, M. K. & Hwang, J. 2005. Temperament and the development of competence and motivation. Teoksessa A. J. Elliot & C. S. Dweck (toim.) *Handbook of competence and motivation*. New York: Guilford Press, 167-184.
- Séguin, D. G. & MacDonald, B. 2018. The role of emotion regulation and temperament in the prediction of the quality of social relationships in early childhood. *Early Child Development and Care*, 188 (8), 1147-1163.
- Shiner, R. L., Buss, K. A., McClowry, S. G., Putman, S. P., Saudino, K. J. & Zentner, M. 2012. What is temperament now? assessing progress in temperament research on the Twenty-Fifth anniversary of goldsmith et al. *Child Development Perspectives*, 6 (4), 436-444.
- Siippainen, A. 2017. Sukupuoli ja ikä. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennoinen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 207-220.
- Thomann, C. R. & Carter, A. S. 2008. Social and emotional development theories. Teoksessa M. M. Haith & J. B. Benson (toim.) *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*. San Diego: Academic Press, 199-207.
- Thompson, R., Winer, A. & Goodvin, R. 2011. The individual child: Temperament, emotion, self, and personality. Teoksessa M. H. Bornstein & M. E. Lamb (toim.) *Developmental science: An advanced textbook*. New York: Psychology Press, 427-468.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Uusiautti, S. & Määttä, K. 2013. Dimensions of child research- A review. *Journal of Research in Social Sciences*, 1 (2), 91-113.
- Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Watson, D. 2000. *Mood and temperament*. New York; London: Guilford Press.
- Watson, R. 2015. Quantitative research. *Nursing Standard*, 29 (31), 44-48.
- Windle, M., Iwawaki, S. & Lerner, R. M. 1988. Cross-cultural comparability of temperament among japanese and american preschool children. *International Journal of Psychology*, 23(1-6), 547-567.
- Zhou, Q., Lengua, L. J. & Wang, Y. 2009. The relations of temperament reactivity and effortful control to children's adjustment problems in china and the united states. *Developmental Psychology*, 45 (3), 724-739.